

XVIII

a m ž i a u s
studijos

4

LIETUVOS

Didžioji Kunigaikštystė

Visuomenė. Kasdienybės istorija

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII

a m ž i a u s
studijos

4

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Visuomenė. Kasdienybės istorija

Sudarytoja
RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2018

XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Europos koledžas Natoline, Londono universiteto koledžas |

College of Europe, Natolin, University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Prahos Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Dr. Andrejus MACUKAS | канд. гіст. н. Андрэй МАЦУК

Baltarusijos mokslų akademijos Istorijos institutas |

Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovicų Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

Svetainė internete | Website <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

Redakcinės kolegijos adresas | Contact address

Lietuvos istorijos institutas

Kražių g. 5, 01108 Vilnius, Lietuva

El. paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“ finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-LIP-18-7)

Sponsored by the Research Council of Lithuania

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės

Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2018

© Straipsnių autoriai, 2018

© Lietuvos istorijos institutas, 2018

ISBN 978-609-8183-45-0

ISSN 2351-6968

TURINYS

- Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 8
Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 12

KASDIENYBĖS ISTORIJS

VIENUOLIJŲ GYVENIMAS

Andrea Mariani

- Świat rzeczy jezuitów w nieświeżu i w słucku. Między wymogami życia zakonnego a tożsamością szlachecką ... 20
Daiktiskasis Nesvyžiaus ir Slucko jėzuitų pasaulis. Tarp dvasininko luomo reikalavimų ir bajoriškosios tapatybės. *Santrauka* ... 57

Martynas Jakulis

- Nobiles pauperes*: Vilniaus misionierių špitolės globotiniai XVIII a. ... 58
Nobiles pauperes: The Clientele of the Congregation of Mission Hospital in Eighteenth-Century Vilnius. *Summary* ... 72

Asta Vaškeliėnė

- Etiketas ir buitinis reformuotoje XVIII a. antrosios pusės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pijorų edukacijoje: lyginamasis tyrimas ... 73
Etiquette and Household Routine in the Education of Piarists in the Second Half of the 18th Century in the Grand Duchy of Lithuania: Comparative Study. *Summary* ... 96

BAJORIŠKOJI ERDVĖ

Adam Stankevič

- Merkinės seniūno Mato Ogińskiego kasdienybė: ūkinių ir teisminių reikalų verpetuose ... 98
Daily Routine of Elder of Merkinė Mateusz Ogiński: in the Vortexes of Economic and Legal Matters. *Summary* ... 115

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

- Veiklios moters kasdienybė: epizodas iš Izabelės Liudvikos Borch-Pliaterienės (1752–1813) gyvenimo ... 116
Daily Life of an Active Woman: Episode from the Life of Izabela Ludwika Borch Platerowa (1752–1813). *Summary* ... 143

Daiva Milinkevičiūtė

Tarp dviejų kolonų: XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios Vilniaus masonų kasdienybė simbolikoje ... 144

Between Two Pillars: Daily Life in the Symbolism of the Late Eighteenth Century Masons of Vilnius. *Summary* ... 163

Marius Daraškevičius

„Magiškasis kambarys“: gyvybinga ir prisitaikanti vaistinėls tradicija

Lietuvos bajorų namuose ... 164

‘The Magical Room’: Lively and Adaptive Tradition of a Still Room in Manor Houses of the Lithuanian Nobles. *Summary* ... 195

KARIO KASDIENYBĖ

Valdas Rakutis

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės kasdieninio gyvenimo standartai 1764–1788 m. ... 198

Standards of Ordinary Life in the Armed Forces of the Grand Duchy of Lithuania in 1764–1788. *Summary* ... 217

Eduardas Brusokas

1794 m. sukilėlių viešieji renginiai Vilniuje ... 218

Public Events Held by the Rebels of 1794. *Summary* ... 228

Lina Balaišytė

Rusų karininkija kasdieniniame ir šventiniame XVIII a. Vilniaus gyvenime: taikaus sugyvenimo regimybė ... 229

Russian Officers in Everyday and Festive Life in Eighteenth Century in Vilnius: the Semblance of Peaceful Coexistence. *Summary* ... 242

SOCIALINIAI RYŠIAI

Gintautas Sliesoriūnas

Lietuvos respublikonų suvažiavimai Vilniuje 1701 m.: bandymai įtvirtinti antisapieginio judėjimo iškovotą valdžią ... 246

1701 Lithuanian Republican Conventions in Vilnius: Attempts to Consolidate Power Won by the Anti-Sapegian Movement. *Summary* ... 268

Anna Lepalczyk

Situacija społeczna kowieńskich ewangelików augsburskich w świetle tumultu z 1765 roku ... 269

Kauno evangelikų liuteronų visuomeninė padėtis 1765 m. sąmyšio šviesoje. *Santrauka* ... 283

Piotr Pilarczyk

Modernizacja wymiaru sprawiedliwości. Reformy Sądu Komisji Skarbu Wielkiego Księstwa Litewskiego (1765–1791) ... 284
Nuosprendžių modernizacija. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdo komisijos teismo reformos 1765–1791 m. *Santrauka* ... 298

Domininkas Burba

Tiltai ir keltai kaip XVIII amžiaus Vilniaus pavieto bajorų teisinių ginčų objektai ir nusikaltimų erdvės ... 299
Bridges and Ferries as Objects of Dispute and Crime Locations among Eighteenth Century Nobles of Vilnius District. *Summary* ... 317

Александр Довнар / Aleksandras Dounaras

Реформа управления города Высокое (Брестское воеводство) 1794 года ... 319
Lietuvos Aukštojo Bresto vaivadijoje valdymo reforma 1794 m. *Santrauka* ... 364

ANOTACIJOS

Domininkas Burba. *Smurtiniai bajorų nusikaltimai ir bausmės XVIII amžiaus Vilniaus paviete*, Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2016. – 384 p. ISBN 978-609-471-085-8 / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 366

Wojciech Szafranski. *Józef Weysenhoff – polityk, prawnik, legislator czasów Oświecenia*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2017. – 573 p. ISBN 978-83-232-3203-2 / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 368

Dariusz Rolnik. *Województwo mińskie i Jeleńscy w życiu publicznym Rzeczypospolitej w latach 1764–1795 w świetle ich korespondencji*, Katowice: Wydawnictwo uniwersytetu Śląskiego, 2018. – 238 p. ISBN 978-83-226-3124-9 / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* ... 371

Ilustracijų sąrašas ... 372

Asmenvardžių rodyklė ... 375

Vietovardžių rodyklė ... 387

DOMININKAS BURBA. *Smurtiniai bajorų nusikaltimai ir bausmės XVIII amžiaus Vilniaus paviete, Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2016. – 384 p. ISBN 978-609-471-085-8*

Monografijoje nagrinėjami smurtiniai bajorų nusikaltimai ir bausmės XVIII a. Vilniaus paviete. Knyga aprėpia labai plačios problematikos – teisės normų teorijos ir praktikos, nusikaltimo ir bausmės santykio, teismo bei policinių struktūrų darbo ir teisingumo vykdymo specifikos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje – tyrimų lauką, kurio turinio ir aprėpties ribas susiaurinti padeda Autoriaus pasitelkti teminiai, geografiniai ir chronologiniai rėmai. Iš gausios nusikaltimo ir bausmės problemos aprėpties Autorius argumentuotai pasirinko tik vieną iš aspektų – smurtinius bajorų nusikaltimus ir bausmes už juos, padedančius geriau pažinti nusikaltimo ir bausmės kontekstą, o kartu atveriančius daugelį kitų svarbių klausimų – kasdienes luominius, politinius, buitinius santykius, apie kuriuos neturime pakankamai išlikusių kitokio pobūdžio šaltinių. Įvardinėje knygos dalyje Domininkas Burba teisingai pažymi, jog „smurtinių nusikaltimų tyrimai suteikia žymiai daugiau galimybių pažinti bajorijos santykius viduje ir su kitais luomais, sužinoti apie bajorų vertybes, požiūrį į teisę ir teisėtvarką, geriau pažinti jos buitį ir kasdienybę. O tokie nusikaltimai, pvz., skolos, iš esmės turėjo mažiau luominės specifikos. Be to, kai kurie nesmurtiniai nusikaltimai, pvz., vagystės, nebuvo būdingi bajorų luomui“ (p. 24–25). Pastebėtina, jog iš tyrimo lauko neišsprūsta ir nesmurtiniai nusikaltimai, kadangi skolos, vagystės, įžeidinėjimai neretai tapdavo smurtinių nusikaltimų priežastimis arba būdavo smurtinių giminių konfliktų segmentais.

Geografiškai susiaurinti tiriamos ypač plačios problemos aprėptį padeda rėmimasis vieno iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės administracinių vienetų – Vilniaus pavieto – teismų veiklos duomenimis. Pasirinkti šį administracinį vienetą Autorių paskatino tai, jog iki mūsų dienų yra išlikęs bemaž visas Vilniaus pavieto pilies ir iš dalies žemės teismo (aktų, dekretų, įkalinimų ir kt.) knygų masyvas. Kita vertus, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinėje telkėsi žymiai daugiau bajorijos nei kituose pavietuose, todėl ir medžiagos tyrimo objektui atskleisti bei išsikeltiems tikslams pasiekti buvo surasta nepalyginamai daugiau. Chronologiniu aspektu darbas apima XVIII amžių, tiksliau – laikotarpį nuo 1717 m. Nebyliojo seimo iki valstybės sužlugdymo 1795 m. Monografijoje keliami 3 pagrindiniai uždaviniai: 1) išnagrinėti Lietuvos Statuto ir kitų to meto teisinių šaltinių informaciją apie bajorų luomo smurtinius nusikaltimus ir bausmes ir palyginti juos su praktika; 2) nustatyti smurtinių nusikaltimų sandarą: statistines tendencijas, priežastis, galimą legalumo, „teisingumo atkūrimo“ veiksnį, nusikaltimo erdvę, socialinę aukų bei nusikaltusiųjų sudėtį, smurto lygį, ginkluotę, nusikaltimo objektą ir grobį bei bausmes už nusikaltimus; 3) atskleisti bausmių (infamijos ir banicijos, bokšto kalėjimo ir mirties bausmės) teisinius aspektus, bausmių ir

nusikaltimų santykį, nusikaltimų rūšis, nubaustųjų socialinę sudėtį ir bausmių vykdymo praktiką.

Nusikaltimai monografijoje skirstomi į dvi grupes: 1) nusikaltimus asmens gyvybei, sveikatai bei laisvei ir 2) nusikaltimus asmens gyvybei ir nuosavybei. Pirmajai grupei priskiriami nužudymai, sumušimai, sužeidimai, nelegalūs įkalinimai bei išprievartavimai, antrajai grupei – valdų antpuoliai, miesto namų užpuolimai bei plėšimai. Autoriaus pateiktame vaizdžiam pasakojime matome ne tik nužudymus, sumušimus, smurtinius vaidus tarp bajorų, dvikovas, nelegalius įkalinimus, bet ir smurtą šeimoje bei šaltiniuose fiksuojamą seksualinės prievartos XVIII a. Lietuvos visuomenėje ir požiūrio į tokio pobūdžio nusikaltimus problematiką. Teismo bylų pavyzdžiais iliustruojami ir smurto šeimoje atvejai: sūnaus smurtas prieš motiną, smurtas tarp brolių ir seserų, vyro smurtas prieš žmoną ir žmonos – prieš vyrą. Autorius pastebi, kad nors šaltiniuose ir fiksuojami smurto prieš vaikus atvejai, tačiau vaikų nužudymo bylų nėra.

Išanalizavęs ir apibendrinęs gausią archyvinių šaltinių medžiagą, Autorius prieina prie argumentuotų išvadų, jog XVIII a. daugelis Lietuvos Statuto normų buvo sunkiai įgyvendinamos, nes per kelis šimtus metų gyvenimas smarkiai pasikeitė. Įstatymai buvo griežti bei dažnai numatė mirties bausmę už daugelį smurtinių nusikaltimų (ypač už nužudymus, antpuolius, plėšimą), tačiau nusikaltimą buvo gana nelengva įrodyti. Praktikoje bajorai nubaudžiami būdavo retai, netgi už mirties bausmę įstatymuose numatančias veikas buvo įprasta skirti švelnesnius nuosprendžius.

D. Burbos atliktos išsamios šaltinių analizės rezultatai rodo, jog aukščiausias užfiksuotų nusikaltimų skaičius buvo XVIII a. 5-ojo ir 9-ojo dešimtmečių bylose, o didžiausias nusikaltimų skaičiaus kritimas pasireiškė 8-ajame analizuojamo šimtmečio dešimtmetyje. Klausimas, kas lėmė tokio pobūdžio tendencijas ir kiek tai galėjo būti susiję su socioekonominė situacija Vilniaus pavieta bei su konkrečios sudėties pavieto pilies teismo veikla, dar laukia ateities tyrimų.

Monografijoje pateiktas naujas, gausiais archyviniais šaltiniais dokumentuotas bajorų nusikaltimų ir bausmių XVIII a. Vilniaus pavieta tyrimas, be jokios abejonės, praturtina mūsų žiniją apie Lietuvos teisę ir jos recepciją kasdieniniame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyvenime XVIII amžiuje.

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

WOJCIECH SZAFRAŃSKI. *Józef Weysenhoff – polityk, prawnik, legislator czasów Oświecenia*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2017. – 573 p. ISBN 978-83-232-3203-2

Livonijos kunigaikštystės politiko, teisininko, masono, aktyvaus Ketverių metų seimo dalyvio ir emigracijos veikėjo Józefo Weysenhoffo (1760–1798) biografijoje analizuojama šios asmenybės veikla XVIII a. 9–10-ajame dešimtmeciais. Monografijos autorius, Stanislovo Augusto valdymo laikotarpio teisės istorijos specialistas Wojciechas Szafranski, pasitelkdamas turimą įdirbį XVIII a. antrosios pusės Abiejų Tautų Respublikos teisinės sistemos reformų srityje¹, naujoje savo knygoje Apšvietos epochos subrandintą kultūrinį virsmą bei visuomenės reformavimo idėjų įgyvendinimo praktiką atskleidžia per vieno iš aktyviausių Ketverių metų seimo jaunosios kartos Abiejų Tautų Respublikos politikų – Józefo Weysenhoffo – biografiją.

Knygoje nesilaikoma biografijos žanrui būdingo nuoseklaus chronologinio dėstymo, bet motyvuotai pasirinktas probleminis kelias, leidžiantis pasiekti monografijos Autoriaus išsikeltą tikslą – atskleisti J. Weysenhoffo politinę karjerą, jo, kaip teisininko ir įstatymų kūrėjo, veiklą bei išryškinti emigracijoje nuveiktus darbus. Atsižvelgiant į šiuos tikslus pirmojoje knygos dalyje analizuojamas J. Weysenhoffo kaip politiko kelias, jo pasisakymai Seime ir politinė publicistika, antroje – darbas Ketverių metų seimo komisijose kuriant valstybės įstatyminę bazę, trečiojoje – aptariama veikla emigracijoje.

Aprašydamas J. Weysenhoffo karjeros pradžią, Autorius daug dėmesio skiria būsimojo teisininko išsilavinimui, diskutuodamas su istoriografijoje pateikiama informacija apie J. Weysenhoffo studijas Varšuvos kadetų mokykloje, ir pažymi, kad tęsdamas Lietuvos bajorijos edukacijos tradicijas Livonijos žemės teisėjo Jano Weysenhoffo ir Helenos Romer-Soltanowos sūnus neabejotinai mokėsi Vilniaus jėzuitų kolegijoje, kurioje puikiai įvaldė lotynų ir vokiečių kalbas bei retoriką, taip pat įgijo reikiamų matematikos, filosofijos, eksperimentinės fizikos, prigimtinės ir tautų teisės, geografijos bei istorijos žinių, atvėrusių kelius tolesnėms studijoms. J. Weysenhoffas mokėjo 6 užsienio kalbas (vokiečių, prancūzų, rusų, lotynų, italų ir, tikėtina, anglų), kurių pirmąsias keturias išmoko dar prieš studijas kolegijoje. Teisės, kameralistikos ir policistikos mokslų pagrindus J. Weysenhoffas įgijo studijuodamas teisę Vienos universitete, o šiai studijų kryptčiai pasirinkti didelės įtakos turėjo jo suvestinis brolis, būsimasis Lietuvos rūmų mašalas Stanislovas Soltanas (*Stanisław Soltan*), su kuriuo palaikyti ypač glaudūs ryšiai.

1 Wojciech Szafranski, *Kodeks Stanisława Augusta*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2007; Idem, *Prace prawnicze Hugona Kollątaja*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2005; Józef Wybicki – kodyfikator prawa polskiego w XVIII wieku, in: *Kronika miasta Poznania. Prawnicy*, 2008, Nr. 3, p. 65–76; ir kt.

Knygoje atskleidžiama, kad valdančiam Abiejų Tautų Respublikos elitui XVIII a. antroje pusėje nepriklausiusios Weyssenhoffų giminės palikuonio politinei karjerai kelių atvėrė ne tik įgytas išsilavinimas ir užsienio kalbų mokėjimas, bet ir to meto visuomenėje vykę pokyčiai – vidutinės ir smulkiosios bajorijos siekis įsitvirtinti valstybės valdymo institucijose bei spaudimas iš miestiečių pusės, kurie ėmė vis aktyviau reikalauti politinių teisių. Abiejuose šiuose procesuose, nors ir skirtingu lygiu, dalyvavo J. Weyssenhoffas, tiek palaikydamas miestiečių reikalavimus, tiek pats aktyviai dalyvaudamas valstybės valdymo sistemos pertvarkos procese.

J. Weyssenhoffo politinė veikla Ketverių metų seimo išvakarėse ir jo darbo metu atskleidžiama per įsitraukimo į to meto organizacijas (masonų ložes) bei politines gruputes (Livonijos grupuotė, „Radvilų klubas“, Reformų šalininkų grupuotė, Konstitucijos bičiulių santalka ir kt.) prizmę. Tokia prieiga leidžia pamatyti, kaip to meto visuomenėje megzti kontaktai ir ieškota erdvės turimoms idėjoms realizuoti. Parodoma, kad vienas iš būdų idėjoms skleisti buvo kartu su bendraminčiais J. Weyssenhoffo leistas laikraštis *Gazeta Narodowa i Obca*.

Teisininko ir įstatymų kūrėjo portretui atskleisti monografijoje pasitelkiama šešių Seimo komisijų, kuriose dirbo J. Weyssenhoffas, analizė. Iš 25 Ketverių metų seimo deputacijų (komisijų) Livonijos pasiuntinys dirbo net šešiose: deputacijoje Valdymo formai parengti; deputacijoje seimelių klausimais; Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės deputacijoje; Seimo deputacijoje; deputacijoje, skirtoje *Codicis civilis et criminalis* Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei parengti ir Seimo teisių redakcijos deputacijoje. Dirbdamas Seimo deputacijose Livonijos pasiuntinys rengė projektus, kurių įgyvendinimas turėjo sukurti naują administracijos formą su centralizuotu valstybės aparatu, užkertančiu kelius didikams paveikti valstybės valdymą per savo klientų sistemą. Vienas tokių darbų buvo Iždo komisijos reformos projektas, kuriame J. Weyssenhoffas siekė įtvirtinti kameralizmo konstrukcijas, sudarančias galimybes į valdantįjį elitą prasiskverbti išsilavinusiems ir ambicingiems mažiau pasiturinčios bajorijos, o ateityje – ir miestiečių luomo atstovams. Livonijos pasiuntinys tikėjo bajorijos sąjungos su miestiečiais idėja ir manė, kad teisų suteikimo trečiajam luomui pasiekti galima „švelniosios revoliucijos“ keliu.

Išsamus deputacijų (komisijų) veiklos aptarimas ir J. Weyssenhoffo indėlio į svarstymui teikiamus projektus atskleidimas yra naujas žingsnis Ketverių metų seimo istoriografijoje.

Trečiojoje, mažiausioje apimtimi knygos dalyje išryškinama J. Weyssenhoffo laikysena 1792 m. Sankt Peterburgo deklaracijos atžvilgiu bei jo veikla emigracijoje. Kitaip nei buvo tvirtinama ikišiolinėje istoriografijoje, parodoma, kad vadovavimas Ketverių metų seimo emigrantams 1792 m. vasarą buvo ne Hugo Kołłątajaus, bet Ignoto Potockio (*Ignacy Potocki*) rankose, su kuriuo bendradarbiavo ir J. Weyssenhoffas, daug prisidėjęs rengiant Leipzigo komiteto kreipimąsi

į Stanislovą Augustą, suredaguotą 1792 m. spalį. Vis dėlto iš visų Leipcigo komiteto narių J. Weysenhoffas skeptiškiausiai vertino susitarimo su konfederatais galimybes, kaip ir tai, kad karalius aktyviai dalyvaus imantis politinių emigrantų pasiūlyto reformų sugrąžinimo projekto. Kaip taikliai pastebi Autorius, 1792 m. ankstyvą rudenį nei J. Weysenhoffas, nei kiti Leipcigo komiteto nariai negalvojo, kad Targovica, o visų pirma Rusija, eis iki valstybės padalijimo. Tikėtasi, kad, blogiausiu atveju, bus įtvirtintas protektoratas.

Knyga paremta naujais empiriniais šaltiniais, surinktais Lenkijos, Ukrainos, Lietuvos, Italijos archyvų ir bibliotekų fonduose, iš kurių didžioji dalis į istorinę apyvartą įvedami pirmą kartą.

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

DARIUSZ ROLNIK. *Województwo mińskie i Jelenscy w życiu publicznym Rzeczypospolitej w latach 1764–1795 w świetle ich korespondencji*,
Katowice: Wydawnictwo uniwersytetu Śląskiego, 2018. – 238 p.
ISBN 978-83-226-3124-9

Naujoje Dariuszo Rolniko monografijoje atskleidžiama totoriškas šaknis turinčios bajorų Jelenskių giminės politinė karjera Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystėje XVIII a. antrojoje pusėje ir parodoma, kaip vidutinių bajorų palikuoniams pavyko iškilti iki senatorių rango, gauti Naugarduko kašteliono postą, kurį vėliau „paveldėdavo“ šios giminės atstovai. Iš Stanislovo Augusto gavę pirmąsias senatorių nominacijas, Rapolas ir Gedeonas Jelenskiiai plėtė savo įtaką ir sugebėjo įsitvirtinti Minsko vaivadijoje, Mozyriaus pavieta. Jei bendrame Abiejų Tautų Respublikos politikos lauke Jelenskiiai ir toliau išliko statistai, tai lokalinėje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės erdvėje jų ryšiai su Radvilomis ir Sapiegomis bei kitomis Lietuvos bajorų giminėmis (Medekšomis, Obuchovičiais, Koscialkovskiais, Lenkevičiais, Riomeriais, Volbekais ir kt.), kaip ir nuolatinis buvimas Stanislovo Augusto įtakos sferoje, lėmė įsitvirtinimą politiniame elite.

Jelenskių veikla atskleidžiama penkiuose monografijose skyriuose, kurių pirmajame aptariama šios giminės kilmė, genealogija bei pateikiamos iškiliausių atstovų biogramos. Antrąjį skyrių sudaro genealoginės Jelenskių giminės šakų lentelės, leidžiančios nustatyti analizuojamų asmenų tarpusavio ryšius. Trečiajame skyriuje pristatoma politinė Jelenskių karjera, jų laviravimas tarp familijos, karaliaus grupuotės bei Radvilų ir Sapiegų giminių. Parodoma, kad karjeros pradžioje remtasi Radvilomis ir Sapiegomis, aktyviai dalyvauta politiniame pavieto gyvenime siekiant tapti Tribunolo deputatais ar Seimo pasiuntiniais, o vėliau šiomis pareigomis naudotasi kaip tramplinu siekiant senatoriaus posto. Neatsiejamas politinės sėkmės garantas buvo giminės sutelktumas ir vienybė. Ketvirtajame skyriuje atskleidžiama ūkinė Jelenskių veikla ir jų ekonominiai interesai, kurie, Autoriaus pagrįsta nuomone, buvo esminis veiksnys, padėjęs pamatus politinei giminės įtakai įtvirtinti. Penktajame monografijos skyriuje dėmesys sutelkiamas į Jelenskių vaidmenį viešajame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyvenime laikotarpiu nuo Konvokacinio seimo (1764 m.) iki trečiojo valstybės padalijimo (1795 m.). Parodoma, kad nors ir būdami Stanislovo Augusto aplinkos žmonės, reformų atžvilgiu Jelenskiiai netryško dideliu entuziazmu, tačiau socialiniams pertvarkymams, pvz., miestiečių padėties gerinimo veiksams, pritarė. Jelenskių pozicijoms įtakos turėjo ne tik tradicinių bajoriškųjų vertybių išsaugojimo siekiai, bet ir gyvenimas rytiniame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakraštyje. Jelenskiiai, kaip ir kitos rytinių vaivadijų bajorų giminės, vengė atviros konfrontacijos su Rusija.

Monografinis tyrimas atliktas remiantis Jelenskių giminės archyvo, saugomo Baltarusijos nacionaliniame istoriniame archyve Minske, medžiaga. Remdamasis šio archyvo medžiaga autorius atskleidė Jelenskių vaidmenį Minsko vaivadijoje ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės viešajame gyvenime XVIII a. antrojoje pusėje.